

Курова А. В.
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної психології
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ОСОБЛИВОСТІ СЕНСОВО-ОСОБИСТІСНИХ СТАНІВ МОЛОДІ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

CHARACTERISTICS OF SENSUAL AND PERSONAL STATES OF YOUTH IN CONDITIONS OF UNCERTAINTY

У статті актуалізується проблема необхідності емпіричного дослідження сенсово-особистісних станів молоді в умовах невизначеності. В сучасних соціально-політичних умовах у свідомості українських громадян відбуваються потужні трансформації, пов'язані з формуванням громадянськості, національного мислення та самосвідомості. Про національно свідому позицію, духовний світ суб'єкта, його готовність діяти в умовах невизначеності можна судити по тому, на досягнення яких цілей він спрямовує свої зусилля, які об'єкти стають для нього значимими. Експлікація принципу невизначеності в соціально-психологічній науці дозволяє нам виділити та узагальнити можливі ознаки ситуації невизначеності, основні особистісні складові та можливі поведінкові наслідки. Психологічний зміст ситуації невизначеності має як позитивні, так і негативні контексти. До негативних боків можна віднести роботу предикативної функції психіки, що може провокувати нездатність людини передбачати розвиток ситуації, втрату контролю над своїм життям, а до позитивних – можливість здійснення множинних виборів, які отримує в умовах невизначеності сучасна молодь, що створює благоприємні умови для її самореалізації.

Сенсово-особистісні стани молоді визначено як систему генералізованих темпоральних сенсів, з урахуванням досвіду, реальності та цілей. Виявлено п'ять основних сенсово-особистісних станів молоді, які проявляються в умовах невизначеності (з низькими показниками усвідомленості реальності, прожитої частини життя та майбутнього; з низькими показниками усвідомленості прожитої частини життя та майбутнього при високій усвідомленості реальності; з низькими показниками усвідомленості реальності та прожитої частини життя при середніх і високих показниках усвідомленості цілей майбутнього; з високими показниками усвідомленості реальності, прожитої частини життя та низькою усвідомленістю майбутнього; з високими показниками усвідомленості реальності, прожитої частини життя та низькою усвідомленістю майбутнього; з високими показниками усвідомленості реальності, прожитої частини життя та низькою усвідомленістю майбутнього).

Перспективи подальших наукових розвідок полягають у розширенні психологічного змісту сенсово-особистісних станів молоді в умовах невизначеності.

Ключові слова: ситуація невизначеності, особистісний сенс, цінності, цілі, молодь.

The article actualizes the problem of the need for empirical research of the emotional and personal states of youth in conditions of uncertainty. In modern socio-political conditions, powerful transformations are taking place in the consciousness of Ukrainian citizens, related to the formation of citizenship, national thinking and self-awareness.

The nationally conscious position, spiritual world of the subject, his readiness to act in conditions of uncertainty can be judged by what goals he directs his efforts to achieve, what objects become significant for him. Explication of the principle of uncertainty in socio-psychological science allows us to highlight and generalize the possible signs of the situation of uncertainty, the main personal components and possible behavioral consequences. The psychological meaning of the situation of uncertainty has both positive and negative contexts. The negative aspects include the work of the predicative function of the psyche, which can provoke a person's inability to predict the development of the situation, the loss of control over his life, and the positive – the possibility of making multiple choices, which modern youth receives in conditions of uncertainty, which creates favorable conditions for its self-realization.

Meaningful and personal states of youth are defined as a system of generalized temporal meanings, taking into account experience, reality and goals. We identified five main emotional and personal states of young people that manifest themselves in conditions of uncertainty (with low indicators of awareness of reality, the lived part of life and the future; with low indicators of awareness of the lived part of life and the future with high awareness of reality; with low indicators of awareness of reality and the lived part of life with medium and high indicators of awareness of future goals; with high indicators of reality awareness, the lived part of life and low awareness of the future; with high indicators of all three loci).

Prospects for further scientific investigations consist in expanding the psychological content of the emotional and personal states of young people in conditions of uncertainty.

Key words: situation of uncertainty, personal meaning, values, goals, youth.

Вступ. Сьогодні, в період протистояння України масованим ударам країни-агресора наші громадяни постійно стикаються з об'єктивною або суб'єктивною нестабільністю та невизначеністю. Тому в сучасних соціально-політичних умовах у свідомості українських громадян відбуваються потужні трансформації, пов'язані з формуванням громадянськості, національного мислення та самосвідомості. Про національно свідому позицію,

духовний світ суб'єкта, його готовність діяти в умовах невизначеності можна судити по тому, на досягнення яких цілей він спрямовує свої зусилля, які об'єкти стають для нього значимими. На жаль, сьогодні в науці бракує досліджень, які заломлюють суб'єктність молоді через категорію її активності, посилюючи таким підходом роль її роль у формування суспільно-громадянської позиції. Ось чому особливої дослідницької уваги набуває проблема

вивчення психологічного підґрунтя активності молоді в умовах невизначеності.

Виклад основного матеріалу. Експлікація принципу невизначеності в соціально-психологічній науці дозволяє нам виділити та узагальнити можливі ознаки ситуації невизначеності, основні особистісні складові та можливі поведінкові наслідки. Однією з ознак ситуації невизначеності вважається інформаційна: недолік, суперечливість або нечіткість інформації, які реалізуються в ситуаціях прийняття рішень (В.М. Заїка [1]). За даними вченої, інформація, суб'єктивно оцінювана особистістю як доступна, ненадійна або марна, знижує суб'єктивну невизначеність ситуації та впливає на швидкість прийняття рішення [1]. Та навпаки, інформація, суб'єктивно оцінювана як важкодоступна, може посилювати суб'єктивне відчуття невизначеності, провокувати небажані поведінкові прояви.

Ще однією ознакою ситуації невизначеності традиційно вважають новизну, складність та суперечливість (В.М. Заїка [1], Є.Е. Кригер [2]). Складність цієї ознаки полягає в тому, що вона може поєднувати в собі зовнішні (інформаційні) та внутрішні (індивідуально-особистісні) параметри при ведучій ролі внутрішніх диспозицій.

Індивідуально-особистісні, суб'єктивні підстави невизначеності оцінюються в науці не однозначно. Але при будь-яких наукових підходах саме складне – це зрозуміння того, як конкретна людина буде поводитися в конкретній життєвій ситуації невизначеності, протистояти їй, які засоби реалізації планів буде використовувати [5]. Хоча, як відмічають Е.Л. Носенко та І.Ф. Аршава, сучасна психологічна наука має відповіді на це складне питання, все одно перелік індивідуальних особливостей та ресурсів переживання ситуації невизначеності до кінця не вичерпаний [4].

Важливо підкреслити, що психологічний зміст ситуації невизначеності має як позитивні, так і негативні контексти. Так, до негативних боків можна віднести роботу предикативної функції психіки, що може провокувати нездатність людини передбачати розвиток ситуації, втрату контролю над своїм життям, а до позитивних – можливість здійснення множинних виборів, які отримує в умовах невизначеності сучасна молодь, що створює благоприємні умови для її самореалізації (А.В. Курова [3]).

Виходячи з усього відміченого, важливим підґрунтям просоціальної поведінки молоді в умовах

невизначеності можна вважати систему її сенсово-особистісних станів.

Для вивчення сенсово-особистісних станів молоді в умовах невизначеності нами використовувався тест «Цілі життя» (Purpose – in – Life Test, PIL) Дж. Крамбо та Л. Махолика в адаптації Д.О. Леонтьєва.

Даний тест був нами обраний, оскільки дослідження сенсово-особистісних станів молоді в умовах невизначеності є важливим, бо надає можливість висвітлити особливості впливу сенсу життя або суб'єктивне переживання його відсутності на активність молоді, розкрити проблему психологічних шляхів втрати та набуття сенсу життя.

Крім того, приділяючи особливу увагу активності особистості, В. Франкл наполягав, що людина набуває сенсу свого життя трьома основними шляхами: 1) в конкретній справі, спрямованій на досягнення соціально-значимих цілей; 2) в переживанні загальнолюдських цінностей; 3) зайнявши певну соціальну позицію щодо ставлення до основних обставин свого та суспільного життя в умовах невизначеності. Для розуміння сенсово-особистісних станів сучасної української молоді особливого світоглядного значення набуває теза В. Франкла, що людина не вигадує або штучно конструює сенс свого життя, вона знаходить його шляхом конкретних дій, вчинків, демонстрації своєї громадянської позиції [6]. Сенс життя молодого українця – це обрана ним найвища національна, особистісна, загальнолюдська цінність, а надбання сенсу життя стає спрямовуючою ідеєю активності, свідомим вибором, який формується в процесі особистісного становлення під впливом індивідуально-особистісних і соціально обумовлених чинників, які реалізуються в ситуації невизначеності.

Результати емпіричного дослідження представлені в таблиці 1.

За допомогою методики Дж. Крамбо та Л. Махолика ми діагностували сенсові стани молоді, які ми визначаємо як систему генералізованих темпоральних сенсів, з урахуванням досвіду, реальності та цілей. Такий підхід є виправданим, оскільки суб'єктивний час особистості в умовах невизначеності може змінюватися, хоча завжди психологічне минуле задає вектор актуальному саморозвитку людини, надає їй упевненості або, навпаки, позбавляє надії; психологічне сьогодення підсумовує відрі-

Таблиця 1

Показники сенсожиттєвих орієнтацій молоді в умовах невизначеності

Шкали	M	Me	SD	Min	Max	Процентилі		
						25%	50%	75%
Цілі	31,15	31,58	6,96	0,00	42,00	26,54	31,58	36,53
Процес	30,85	30,87	7,73	0,00	81,00	26,88	30,87	35,53
Результат	24,95	25,74	5,889	0,00	42,00	21,44	25,74	28,87
Локус контролю – Я	20,88	21,38	4,68	9,00	37,00	17,62	21,36	24,22
Локус контролю – життя	28,16	28,36	7,98	4,00	57,00	22,75	28,36	33,91
Загальний показник ОЖ	104,72	104,81	19,98	53,00	192,00	92,62	104,81	117,18

Примітка: M – середнє значення; Me – медіана; SD – стандартне відхилення.

зок минулого та конструює майбутнє за параметрами свідомості та активності; психологічне майбутнє мотивує та надає сенсу реальності, розглядається як спадкоємність та врахування минулого досвіду.

Категорію сенсово-особистісних станів молоді в умовах невизначеності можна розглядати як переживання невизначеної ситуації, що сприяє перенесенню індивідуальних сенсів з більш низького рівня на більш високий, з урахуванням значення минулого досвіду, усвідомлення сьогодення та перспектив побудови майбутнього.

Сенсово-особистісний стан молоді в умовах невизначеності позначається на особливостях суб'єктивного сприйняття нею свого життя, наявності чітких цілей та емоційне ставлення до них

На формування сенсово-особистісного стану впливає здатність індивіда аналізувати і узагальнювати актуальні сенси та формувати життєві цілі в умовах невизначеності. Адекватне усвідомлення того, що відбувається сьогодні стає можливе при критичному усвідомленні минулого досвіду та власної життєвої цілі. За допомогою цих особистісних механізмів відбувається розширення можливостей індивідуальної реальності, інтеграція молоді людини в нові умови життя.

Концептуалізуючи сенсово-особистісні стани молоді в умовах невизначеності, ми спиралися на наступні шкали:

– «Цілі у житті» – розкриває особливості локалізації сенсів у майбутньому;

– «Процес життя чи інтерес та емоційна насиченість життя» – орієнтує дослідника на виявлення особливостей локалізації актуальних сенсів;

– «Результативність життя чи задоволеність самореалізацією» – орієнтує дослідника на виявлення особливостей локалізації вже реалізованих сенсів;

– «Локус контролю – Я» та «Локус контролю – життя» розкривають специфіку внутрішнього локусу контролю як основне світоглядне переконання в необхідності контролю життя та суб'єктивну здатність його здійснювати.

Як виявив статистичний аналіз, системоутворювальним чинником життя молоді в умовах невизначеності в формуванні її сенсово-особистісних станів для нашої вибірки виявився реальний, актуальний період їхнього життя, тому, що переживання сьогоденні спустошеності або напруги викликає втрату сенсового компоненту.

За шкалою «Процес життя» 16,2% досліджуваних отримали низькі показники та 29,0% – високі. Респонденти з низькими показниками констатують у себе невдоволеність життям, вони не в змозі надати власному життю повноцінного сенсу, будувати власну життєву перспективу.

З них 28,1% мають сенсово-особистісний стані, який характеризується низькими показниками усвідомленості свого життя.

Даному сенсово-особистісному стану притаманні:

– невдоволеність прожитою частиною свого життя,

– низька усвідомленість власного життя у реальному часі,

– відсутність цілей у майбутньому.

В даному контексті особистісні сенси життя позбавлені спрямованості, на фоні чого такі молоді люди не вірять у власні сили, не можуть контролювати події власного життя, впевнені, що життя людини позбавлене можливості свідомого контролю. Вони вважають, що безглуздо конструювати в даний час своє майбутнє.

За шкалою «Результативність життя» 25,1% респондентів відчувають невдоволеність прожитою частиною життя (отримали низькі бали) і 28,8% – вважають прожиту частину життя продуктивною та усвідомленою (високі бали).

За шкалою «Цілі у житті» по 24,6% респондентів отримали низькі та високі бали. Тобто, частка молоді з низькими балами живе сьогоденням та минулим.

Сенсово-особистісний стан молоді з низькими показниками усвідомленості минулого та майбутнього на фоні високої усвідомленості реальних подій (3,1%). Цей стан розкриває молоду людину як таку, що живе сьогоденням, не має цілей і незадоволена минулим, а її особистісні сенси є ситуативними з вираженням захисним характером. Низькі бали за шкалою «Локус контролю – Я» та середні за шкалою «Локус контролю – життя» розкривають невіру у власні сили при відчутті продуктивності і усвідомленості прожитого життя. При цьому в даній групі молоді констатується емоційна нестійкість, психологічна схильність до афективних реакцій, конформність щодо визнаних авторитетів та нехтуванням думкою оточуючих. Крім того, вони внутрішньо замкнені на фоні демонстрації зовнішньої відкритості, побоювання глибоких та емоційно насичених контактів з людьми, тобто несформованість суб'єктивних відносин.

Сенсово-особистісний стан молоді з низькими показниками усвідомленості реальності та минулого при середніх і високих показниках усвідомлення цілей свого життя (1,5%). Цей стан розкриває молоду людину як таку. Що схильна до створення планів, які не мають реальної опори в реальності та не підкріплюються власною активністю та відповідальністю за їхню реалізацію. Орієнтування сенсової спрямованості на цілі знову виконує функцію психологічного захисту від реальних проблем, створенню суб'єктивної реальності, в якій іншим людям приписуються недовірливість, нерозуміння і ворожість.

При даному сенсово-особистісному стані констатуються низькі показники локусу контролю Я і середні – локусу контролю життя.

Сенсово-особистісний стан молоді з високими показниками усвідомленості реальності й минулого та низької усвідомленості майбутнього (1,5%). Цей стан розкриває молоду людину як таку, що живе як актуальними потребами, так і минулими подіями життя, система її особистісних сенсів налаштована на те, щоб вижити. При даному сенсово-особистісному стані констатуються середні показники «Локусу контролю – Я», «Локусу контролю – життя».

Низька усвідомленість цілей життя спрямовує всю систему особистісних сенсів на адаптаційну взаємодію з реальністю, маркером чого можуть бути завищена самооцінка та високий рівень домагань, потреба бути причетним до групи, в яскравості емоційних проявів на фоні поверховості переживань, у прагненні заперечувати існуючі проблеми, раціоналізувати та витискувати травмуючі явища.

Сенсово-особистісний стан молоді з позитивний полюсом усвідомленості життя, коли всі три темпоральних локуси мають високі показники (26,8%). Даний сенсово-особистісний стан характеризує молоду людину, яка відчуває, що прожита частина життя була продуктивною та усвідомленою, а саме життя оцінюється як цікаве, емоційно насичене, усвідомленість цілей свого життя надає йому просоціальної спрямованості та громадянської перспективи. Крім того, даний сенсово-особистісний стан характеризується середніми та високими балами «Локусу контролю – Я», «Локусу контролю – життя», що вказує на розуміння цінності самоактуалізації, гнучкість поведінки.

У 0,4% респондентів було констатовано низькі показники усвідомленості прожитої частини життя при середніх показниках за іншими шкалами методики. Аналогічний відсоток респондентів був виділений нами з високими показниками усвідомленості минулого при середніх показниках за іншими шкалами.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, в сучасних соціально-політичних умовах

у свідомості українських громадян відбуваються потужні трансформації, пов'язані з формуванням громадянськості, національного мислення та самосвідомості. Про національно свідому позицію, духовний світ суб'єкта, його готовність діяти в умовах невизначеності можна судити по тому, на досягнення яких цілей він спрямовує свої зусилля, які об'єкти стають для нього значимими. Експлікація принципу невизначеності в соціально-психологічній науці дозволяє нам виділити та узагальнити можливі ознаки ситуації невизначеності, основні особистісні складові та можливі поведінкові наслідки.

Нами виявлено п'ять основних сенсово-особистісних станів молоді, які проявляються в умовах невизначеності (з низькими показниками усвідомленості реальності, прожитої частини життя та майбутнього; з низькими показниками усвідомленості реальності прожитої частини життя та майбутнього при високій усвідомленості реальності; з низькими показниками усвідомленості реальності та прожитої частини життя при середніх і високих показниках усвідомленості цілей майбутнього; з високими показниками усвідомленості реальності, прожитої частини життя та низькою усвідомленістю майбутнього; з високими показниками всіх трьох локусів).

Перспективи подальших наукових розвідок полягають у розширенні психологічного змісту сенсово-особистісних станів молоді в умовах невизначеності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Заїка В.М. Особливості трансформації особистості людини в ході вирішення життєвої кризи. Полтава, 2016. 100 с.
2. Кригер Є.Е. Ситуації невизначеності та проблемні ситуації: спільне та особливе. *Сучасні проблеми науки та освіти*. 2014. № 2.
3. Курова А.В. Психологічне благополуччя як емпіричний гарант психологічного здоров'я молоді в умовах невизначеності. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Психологі*. 2022. Том 33(72) № 4. С. 31–36.
4. Носенко Е.Л., Аршава І.Ф. Позитивна психологія й перспективи досліджень оптимального функціонування людини як суб'єкта життєдіяльності. *Педагогіка і психологія: Науково-теоретичний та інформаційний журнал Академії педагогічних наук України*. 2009 (3). С. 56–66.
5. Тимофієва М.П. Духовність як чинник формування психічного здоров'я особистості. *Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць. Філософія*. Чернівці: Рута, 2018. № 41. С. 34–45.
6. Франкл В. Людина в пошуках сенсу. К.: Наукова думка, 2016. 368 с.